

LA FESTA DE SANT ANTONI ALS POBLES DEL LITORAL CASTELLONENC

Aureli Puig

DONALD MEYER/EP/ANSA

Benicarló. La desfilada del loero.

Sant Antoni és el sant valencià per excel·lència, com l'anomena el meu estimat Àlvar Monferrer als seus escrits. És molta la devoció que se li professa en les nostres terres i moltes les festes que es fan en el seu honor. Són de molta anomenada les santantonades dels Ports, les publicades d'Albocàsser i Vilafranca, la matxà de Vilanova d'Alcolea, etc. Nosaltres descriurem a continuació tres celebracions menys conegudes: les de Benicarló, Torreblanca i Benicàssim.

LA FESTA DE SANT ANTONI A BENICARLÓ

En Benicarló (el Baix Maestrat) existeix una confraria del sant que és l'encarregada d'organitzar la festa. Arribat el mes d'agost, el seu president convoque els dotze majors de la festa i comencen a fer-

se reunions setmanals o quinzenals a fi d'organitzar el treball.

Per al seu finançament es fan loteries i rifes; si a Benassal i Albocàsser rifen un porcell, ací es rifa un cavallet el dia 17 de gener. En el decurs dels mesos preliminars encomanen els materials necessaris: aiguardent, moscatell, coets, paper per a les coques, guarniment per als matxos, etc. Paral·lelament, les dones dels majors preparen costosos guarniments per a l'altar, la peanya i la carrossa del sant. També fan un dimoni de tela roja, farcit de palla o paper, i amb una llarga cua i afilades banyes, el qual penjaran damunt la foguera.

El dissabte abans de la festa es fan les coques, en nombre superior a trenta o quaranta mil, amb l'ajuda d'una colla d'invitats, que posteriorment passarà a beneir el rector en casa del president.

Uns dies abans de la festa, de matinada, els majors van al riu a recollir baladre per a guarnir els carros i l'altar exterior del sant.

La vespra es munta la foguera amb la llenya que, prèviament, han anat a recollir amb carros; la base són unes quantes culates d'olivera o altre arbre i, al damunt, branques de garrofer, ametller, etc., tot barrejat amb argelagues perquè prenga bé el foc. Al mateix temps, a sobre, es penja el dimoni. També al matí es munta a l'exterior de la parròquia de Sant Bertomeu l'altar del sant, abillat amb flors, baladre i rotllos.

Al migdia, campanes al vol, ja comença la festa. A casa del president, en un petit altar improvisat amb angelets, un santcrist, dos ciris i unes estovalles, el rector beneeix les coques i els rotllos. Els rotllos són col·locats a ambdós costats del sant, en l'altar exterior, i roman-

dran allí fins a la fi de la festa. En acabar aquest acte, unes dotzenes de coets seran el pregó que anunciarà la festa a tot el poble.

A la tarda, des de la casa del president, surt la comitiva processional amb els tres abanderats al front, seguits pels dotze matxos dels majorals, amb nois i noies vestits a l'antiga, i tres carros en arriada que, a voltes, és de deu o dotze cavalls, els quals porten u la música, altre el *loero* i altre el dimoni, i, finalment, algun carro amb gent que s'ha animat a guarnir-lo i participar-hi. Mentrestant, els majorals capten alguna botella de cava o conyac i les majorales venen butlletes de la rifa del cavallet.

En arribar a la plaça de Sant Bartomeu, on està la foguera, la presidenta l'encendrà i, entre la joia i rialles de la gent, es cremarà el dimoni. Tot seguit es va a l'ajuntament on el *loero*, en nom de la cavalcada, demanarà permís a l'alcalde, es recitarà la primera loa i es dispararà el primer coet. A partir d'aquí loes i coets se succeiran en un llarg recorregut. La gent, mentre, demane coques i, des del carro estant, es llancen i reparteixen a dojo, així com des del balcó de la presidenta i des de la casa de la baronessa.

Desfeta la comitiva davant la casa del president, al voltant de les onze de la nit, es fa una torrada de petxines i musclos al caliu de les fogueres enceses i plenes de brases. El dia 17 de gener, festa del sant, a les deu del matí se celebra la missa major, on acudeixen els majorals del braç de la seua senyora fins a l'altar, on seuen ells a la dreta i elles a l'esquerra. Es fa un lluït sermó on es parla de la vida del sant i de les seues virtuts. Quan es passa a recollir les almoines, unes noies abillades a l'antiga ofereixen una estampeta del sant i una coqueta a cadascun dels assistents. Fora, una munió de gent, amb matxos, cavalls i tota mena d'animalets, esperen la benedicció, i els amos, la coqueta.

A migdia es fa un dinar de germanor al qual estan convidats tots els qui han col·laborat més

estretament en la festa i es pot afegir tot aquell qui ho desitge.

Per la vesprada es fan les joies, dividides en tres categories: cavalls, matxos i burros, i el decurs de les quals es comentat per *loero*. Els premis consisteixen en una copa i un pollastre per als primers i una copa més menuda o un conill per als qui arriben en segon i tercer lloc. Les copes es lliuren a l'altar del sant en acabar la cercavila. Després es fan cucanyes amb un pal ensabonat, coronat per un pernil o un pollastre.

Després, a corre-cuita, s'enganxen els matxos per a fer la segona cercavila pel mateix recorregut que el dia anterior i en l'altar del sant es procedeix a la rifa del cavallet i altres regals. En acabar, es va a casa del president a desenganxar els animals i es fa un glopset de moscatell i coca.

La tasca dels majorals, però, no ha acabat: passarà prop d'un mes fins que quede tot liquidat i si hi ha diners, la confraria farà un sopar amb les autoritats en agraïment pel suport ofert a la festa.

LES LOES DE LA FESTA DE BENICARLÓ

Les loes són unes composicions poètiques populars, en part improvisades. Segueixen, com les publicades, unes normes d'exposició. Comencen amb una invocació seguida d'una presentació del *loero*, o un toc d'atenció, i després altres de crítica a persones i autoritats, altres dedicades a sants, altres a carrers del recorregut, i acaben amb una imprecació contra el dimoni. A continuació, en reproduïm unes quantes:

A sant Gregori

Saluda a sant Gregori,
també el seu germà,
saludo l'ermitana
i a tots los de la Sotà.
Ara hi ha bona ermitana,
és curiosa i templà,
encara no veu una brossa a
[terra
ja té la granera a la mà.

Les escoles de Sanadorlí

Mos han fet unes escoles
a la partida Sanadorlí,
pa que els pegue tot el dia el
[sol

i el vent de garbí.

Tan gran que és el terme,
han elegit eixa partida,
pa que els que vagen allí
no agafen cap dolentia.

El mercat de Benicarló

Al mercat de Benicarló
es venen moltes coses
i també acudeixen
les batxilleres del poble.
Les batxilleres quan s'alcen
la primera faena que fan,
és assomar-se al carrer
pa vore que està passant.

El llaurador benicarlando

El llaurador benicarlando
lo treball ha canviat,
abans llaurava a peu
i ara llaure assentat.
Pa birbar s'ajupia
pa matar la panissola.
Ara birbe plantat
i es mor tota sola.

Contra el dimoni

Mare de Déu de la Balma,
tu que traus els dimonis,
trau-los i els cremarem
en la nit de Sant Antoni.

TORREBLANCA, LA FESTA DEL PASTÍS

Com també es fa a Vilanova d'Alcolea, el poble es divideix en onze sectors, que s'alternen en l'organització de la festa dedicada a sant Antoni i santa Llúcia.

El primer carrer o sector on s'inicie és el de Sant Jaume i, en ordre successiu, Sant Antoni o Raval, l'Aljub, la Mar, Sant Cristòfol, Moreria, Loreto, Sant Vicent, carrer Nou, placeta de la Presó i Santa Llúcia (afegit als deu carrers primigenis pel creixement del poble).

Després de celebrada la festa, al cap d'un nombre indeterminat de dies, a voluntat del carrer que rep els sants, es fa el *recibiment*. En aquest acte es traslladen els sants de

l'església a casa del clavari, on romandran la resta de l'any fins que el dia de la festa es traslladen a l'església i s'iniciï de nou el cicle. En la processó del trasllat van el clavari vell i el nou, a més de les juntes respectives. La celebració que es fa en aquest acte és la mateixa que la del dia 17 de gener, festa del sant.

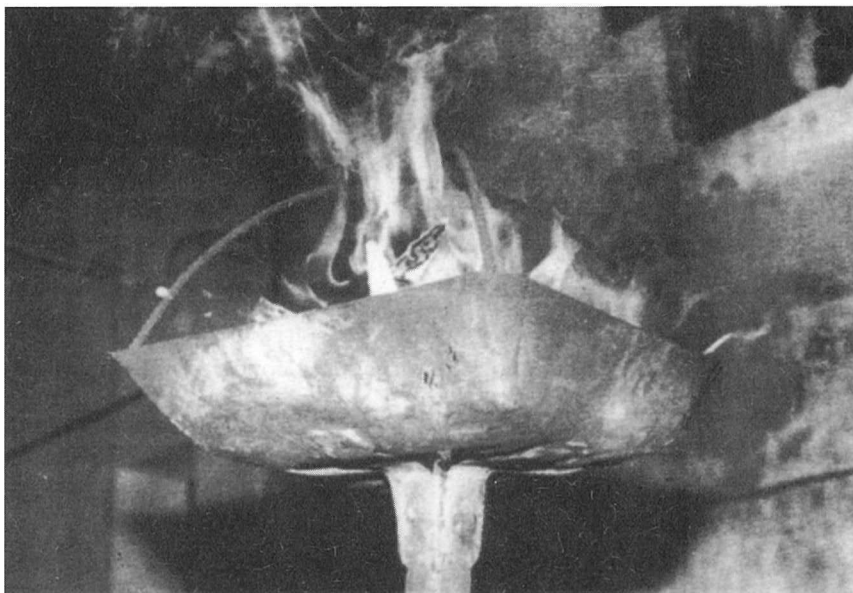
Prèviament, s'ha convocat als veïns a una reunió en la qual s'elegeix una junta, un president i un clavari, que seran els encarregats d'organitzar la festa. Per al seu finançament s'acorde una quota a pagar setmanalment durant tot l'any i, a més, es fan rifes i es ven loteria.

Apropant-se la festa, els veïns fan neteja de la casa, o reformes, si s'escau, i pinten les façanes com un ritus de purificació periòdic. Per aquesta raó al sant se l'anomene «inspector sant Antoni»; una prova d'aquesta funció del sant la tenim en la següent estrofa popular:

Eixiu bruixes del forat,
perquè ha vingut sant Antoni,
inspector de sanitat.

Uns quants dies abans es fan els pastissos i els rotllets d'aiguardent en quantitat més que suficient pels nombrosos invitats i per la llarga durada de la festa. Els pastissos són de pasta de panoli (un litre d'aiguardent, dos d'oli, la farina corresponent i sucre) i confitura de moniato o carbassa (un quilo de moniato o carbassa per cada quilo de sucre), que es fa una setmana abans que la pasta. És curiosa l'estampa que ofereix el carrer de la festa, amb el tràfec de dones carregades de llandes plenes de pastissos camí del forn per coure'ls, i és que els pastissos són el vessant gastronòmic més peculiar d'aquestes festes junt al moscatell i l'aiguardent. Abans, els pastissos es posaven, amb els rotllets i coquetes, dins de gerres per a la seua conservació fins al dia de la festa. Les coquetes, de pasta de panoli ensucrada, les feia el clavari.

El dia abans de la festa, entre tot el veïnat portaven llenya i argelagues amb matxos per a fer la

El Cremaller.

foguera en el lloc més espaiós del carrer, la qual encenien en fer-se de nit. Sobre les nou, posades les coquetes en una taula ornada amb estovalles blanques, davant la casa del clavari, el rector procedia a beneir-les. A continuació, passava la gent amb animals grans o petits als quals el capellà donava la benedicció i es repartien les coquetes als propietaris dels animalets, als quals se'ls en donava a menjar un trosset per protegir-los.

El dia de la festa, a les onze, es feia el trasllat del sant des de casa del clavari fins a l'església, en una comitiva on el guió anava al davant; després, la peanya del sant i les autoritats, amb la junta i el clavari, seguits per la banda de música. Arribats a l'església amb volteig de campanes, es feia la missa major amb un lluit sermó del sant i, en acabar, el clavari convidava a les autoritats i la junta a pastissos, moscatell i aiguardent.

Després de dinar, es feien les corregudes o «joia». Un home, portador d'un pal amb pollastres i conills penjats d'uns ganxos, seguit del clavari amb un matxo guarnit, que portava el guió, i flanquejat per dos matxos ben aparellats, portadors de les cintes, es dirigien al carrer de la Mar, on tenien lloc les corregudes. La joia tenia tres categories: cavalls, matxos i burros, i el guanyador rebia un pollastre i el segon, un conill. A continuació,

al carrer de la festa tenien lloc carreres d'homes, de xiquets i de sacs, que rebien també, com a premi, un pollastre i un conill.

A corre-cuita es dirigien després a la plaça per a fer la processó, amb la creu i dos coteros amb ciris, el guió portat pel clavari i dos més amb les cintes, tots amb matxos ben aparellats; seguïen les gropes, el genet ben abillat i l'acompanyant amb mantó de Manila; carros triomfants, amb xiquets i majors; la peanya del sant i els components de la junta amb atxes als laterals; el senyor rector amb la capa pluvial, les puntes de la qual portaven agafades dos coteros; les autoritats i el president, la música i la gent que seguïa la comitiva. El recorregut era des de la plaça fins al carrer de la festa i tornada a l'església, on deixaven el sant. Després, al carrer de la festa, es feia ball de plaça i la gent anava a menjar pastissos amb moscatell a les cases on estaven invitats.

El dia següent, Santa Llúcia, es feia el mateix ceremonial. Acabades les festes d'església, es feien bous de carrer, amb ball de plaça per la nit. I les cases continuaven obertes tots els dies per als convidats, on els pastissos eren consumits amb fruïció.

Després, en una data indeterminada del mes de febrer, tenia lloc el *recibiment* dels sants al carrer que li pertocava, fent-se festa lluida com la del dia del sant.

En temps passats, ja llunyans —pels anys vint—, a la plaça, després de cremar la foguera i beneir els animals, es representava, damunt d'un cadafal, la *Vida de Sant Antoni*. En aquesta mena de teatre, de composició poètica popular en castellà, intervenien sant Antoni, Amatas (protector del sant), l'àngel, la temptadora (potser el personatge més recordat), el dimoni i els dimoniets o diablets (representats per xiquets). Només he pogut recollir unes poques estrofes inconexes de l'obra:

Amatas

*Levántate padre Antón,
espejo de fortaleza,
tú has vencido al demonio
que quiso probar tu fuerza.*

Àngel

*Yo soy el ángel san Miguel
que de Dios vengo enviado,
¡retíraos ahora mismo,
espíritu del diablo!*

Demonio mayor

*Yo soy el demonio cojo,
y de nombre Barrabás,
prepárate, padre Antón,
esta noche morirás.*

Demonio menor

*De todos los endemoniados
yo soy el más pequeñito,
y te voy a quitar la vida
si te descuidas un poquito.*

Cap també la possibilitat que es cantaren o recitaren lloes al sant ja que en tinc una de recollida. Heus-la ací:

Sant Antoni ditxós,
criat en la meua marjal,
del pessebre del meu burro
eres germanet carnal.

BENICÀSSIM, LA FESTA AMB INNOVACIONS

A Benicàssim (la Plana Alta), la vespra de la festa, al toc de l'Ave Maria i amb volteig de campanes, s'encenia una foguera davant de cada casa i una més gran al davant de l'església amb la llenya que els xiquets, a la sortida d'escola, havien replegat per terme i, a més, fustes, caixes, etc. En les fogueres, a mitjanit, es torraven llonganisses, carn, xoriços, etc., per a ressopar. Abans, després de sopar, en un empostissat davant de l'església es

procedia a la benedicció de les coquetes. Seguia una desfilada de gropes amb els animals ben guarnits, les potes pintades i ornaments de paper roig i blanc. El portador del matxo, abillat amb brusa i mocador blanc; la dona acompanyant, amb una atxa o ciri ben gros. Al darrere, el portador del guió del sant, amb matxo guarnit i altres dos portant cintes; pegaven tres tombs pel recorregut habitual i, en arribar a la plaça on estava l'empostissat, es quedava el guió i les gropes restaven apartades a un costat. Mentrestant, genets muntats en cavalls, matxos i burros, després de donar també tres tombs pel recorregut de costum, des d'un lloc determinat se'ls donava l'eixida i, en franca correguda, lluitaven per arribar primer a l'empostissat. El primer era premiat amb un pollastre i la resta, amb les coques que pogueren obtenir pugnament uns en altres a empentes per tal d'aconseguir-les. Per a posar ordre en el tropell hi havia homes amb garrots o gaiatos. Quan ho consideraven oportú, passaven les gropes a recollir la coqueta i la gent portadora d'animalets.

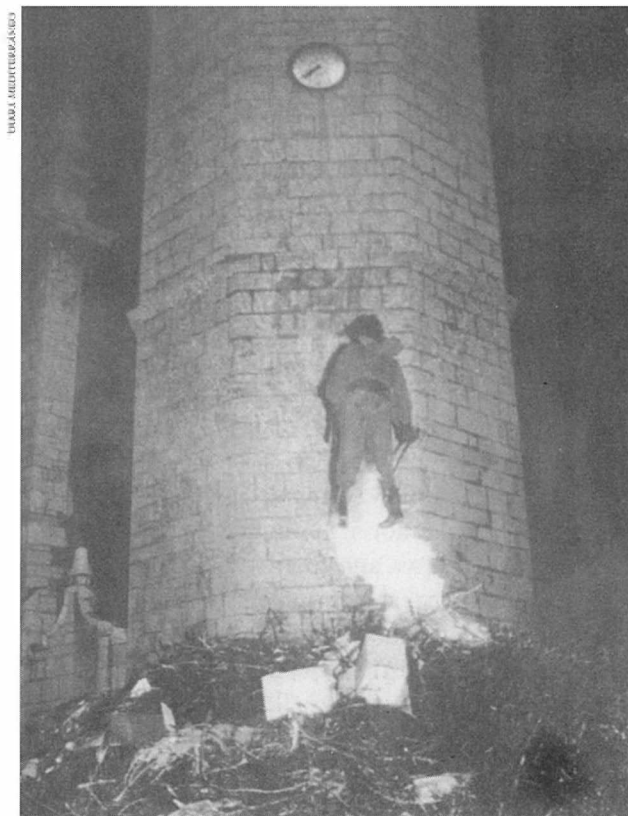
En acabar es feia el *ball del cremaller*, típic del poble, a la llum de la foguera o d'un cremaller (engraellat amb repeu per cremar-hi teies per tal de fer llum).

Al dia següent, festa del sant, missa major i sermó. Per la vesprada, processó amb les gropes i, a l'altre dia, missa pels difunts.

No hi havia un clavari per a la festa, sinó que una família, ja per una promesa o per alguna altra causa, era l'encarregada de fer i donar les coquetes que, com la majoria, eren de pasta de panoli a base de farina, oli, aiguardent, llevat i sucre.

Seguien uns quants dies més de festa, amb bous de vila i ball per les nits.

Hui, la celebració ha experimentat moltes innovacions, tals com desfilada de carrosses, a l'estil de les del pregó de Castelló, paelles multitudinàries, bou embolat, campionats esportius, etc., que desvirtuen en part la festa tradicional.

«Cremà» del dimoni
a Benicarló.

67